

20. Воля. — 1905. — 1 падолиста (ч. 15). — С. 1.
21. Воля. — 1906. — 15 січ. (ч. 2). — С. 8—9.
22. Воля. — 1906. — 15 мая (ч. 10). — С. 5.
23. *Животко А.* Історія української преси / Аркадій Животко. — К. : Наша культура і наука, 1999. — 368 с.; *Крупський І. В.* Національно-патріотична журналістика України (друга половина XIX — перша чверть XX ст.) / І. В. Крупський. — Львів : Світ, 1995. — 184 с.; Українська журналістика на західноукраїнських землях: державотворча функція, тематичні аспекти (1848—1919 рр.). — Львів, 2001. — 136 с.; *Кость С. А.* Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини XX ст.: структура, проблематика) / С. А. Кость. — Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. — Кн. 1. — 264 с.; *Романюк М. М.* Українські часописи Львова 1848—1939 рр. : іст.-бібліогр. дослідж. : у 3 т. / М. М. Романюк, М. В. Галушко. — Львів : Світ, 2001. — Т. 1 : 1848—1900 рр. — 744 с.
24. Земля і Воля. — 1907. — 3 січ. — С. 2.
25. Земля і Воля. — 1907. — 5 цвіт. — С. 4.
26. Земля і Воля. — 1907. — 15 падолиста. — С. 1.
27. Земля і Воля. — 1908. — 1 цвіт. — С. 4.
28. Земля і Воля. — 1908. — 15 черв. — С. 2.
29. Земля і Воля. — 1909. — 15 верес. — С. 3.
30. *Романюк М. М.* Українські часописи Львова 1848—1939 рр. : іст.-бібліогр. дослідж. : у 3 т. / М. М. Романюк, М. В. Галушко. — Львів : Світ, 2001. — Т. 1 : 1848—1900 рр. — С. 695.

Мар'яна Комариця

ШЕВЧЕНКІАНА В УКРАЇНСЬКІЙ ПРЕСІ ДОБИ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ 1917—1921 рр.

Окреслено роль політичного, духовного та морального імперативу поетичного слова Т. Шевченка у процесі формування національної самосвідомості українців у 1917—1921 рр. На основі публікацій у періодичних виданнях різного ідеологічного спрямування простежено націєцентричний і соціоцентричний вектори формування культури Т. Шевченка, дискутовано питання державотворчого візіонерства та містичності пророчого дару поета.

Ключові слова: *шевченкіана, Визвольні змагання 1917—1921 рр., українська преса, культ, націєцентризм.*

Определена роль политического, духовного и морального императива поэтического слова Т. Шевченко в процессе формирования национального самосознания украинцев в 1917—1921 гг. На основе публикаций в периодических изданиях различного идеологического направления прослежены националистический и социалистический векторы формирования культа Т. Шевченко, дискутированы вопросы государственно-созидательного визионерства и мистичности пророческого дарования поэта.

Ключевые слова: *шевченкиана, Национально-освободительное движение 1917—1921 гг., украинская пресса, культ, национализм.*

We define the role of political, spiritual and moral imperative of T. Shevchenko's poetry on the formation of national self-consciousness of Ukrainians during the period of national revolution, 1917—1921 yrs. The research is based on the publications in periodicals of different ideological trends and it traces both nation-centric and socio-directed vectors in establishing the T. Shevchenko's cult. We also discuss the issues of his state-creative visionary and mystical prophecy of the poet's talent.

Key words: *Shevchenkiana, liberation movement 1917—1921, the Ukrainian press, cult, national direction.*

Символічно, що рік 100-літнього ювілею з дня народження Тараса Шевченка співпав із початком Першої світової війни, яка дала поштовх до краху імперій, переділу кордонів, трансформувавшись у національні революції, сприяла створенню нових європейських держав. Адже відлік визвольних змагань українців у ширшому історичному сенсі починаємо саме з «Кобзаря», який свого часу став революційним явищем української літератури: «Що-річно сходилися ми в день його смерти, щоби набратися нових сил для дальшої боротьби за кращу долю й покріпитися в тяжких хвилях непохитною вірою незабутнього Кобзаря» [5]. Боротьба проти заборони російського уряду святкувати цей ювілей стала прологом Української революції 1917 р., а здобуття Україною державної незалежності асоціювалося зі здійсненням Шевченкового пророцтва: «В ці великі дні в дні найбільшої радості, а разом з тим і найбільшого напруження наших сил, щоби закріпити за собою те, що здобули — не повинні ми забути Того, хто своїм пророчим духом, своєю чутливою поетичною душою предвидів наші дні, який пророкував, що «встане Україна, світ правди засвітить і помолять ся на волі невольничі діти» [29].

Ці слова з газети «Рідне Слово», яка виходила у м. Біла на Підляшші, могли бути повторені в десятках чи й сотнях інших ча-

сописів. Вичерпно охопити шевченківські матеріали в пресі 1917—1921 рр. неможливо, адже не тільки центральні, а й кожна найменша повітова газета в березневі дні містила передовиці, поетичні твори Шевченка, вірші відомих українських (а частіше — маловідомих місцевих) авторів, повідомлення про шевченківські святкування у регіоні. Усе ж актуалізація «пресової шевченкіани» доби Української революції дає змогу окреслити роль політичного, духовного та морального імперативу поетового слова в процесі формування національної самосвідомості українців на тлі відсутності власної державності, власної школи, власної україномовної інтелігенції — того культурного простору, що міг стати підмурівком для формування цілісної політичної програми.

Ім'я Шевченка виднілося на прапорі боротьби українців за свої національні й соціальні права впродовж усього періоду Визвольних змагань: від 1917 р., коли українізовані частини російської армії традиційно називалися цим іменем, до 1921 р., коли повстанські формування, що боролися із встановленою вже на території України радянською владою, теж носили «гордо назву свого пророка»: «З великого повстанського моря, яке зараз розлилося по всій широкій Україні, нам відомі такі повстанські відділи... «2-й Ударний Селянський Повстанський Курінь ім. Т. Шевченка» (відділ Полк. Струка — Київщина), — «Курінь імени Тараса Шевченка» (бувш. От. Д. Ромашка, тепер С. Щуплика, — Полтавщина), — «Половчанський Селянсько-Повстанський Український полк ім. Т. Г. Шевченка» (Київщина), «1-й в 5-й кінні куріні ім. Шевченка» (от. Махна Катеринославщина), — «Канівсько-Шевченківський полк» (от. Решетника, Київщина) і багато інших дрібних частин, що розкидані при більших повстанських частинах» [32, с. 2]. Згадані факти засвідчують феномен, коли, за словами Івана Дзюби, Шевченко ототожнювався з Україною і в кожному епоху неначе приймав на себе наші провини та злостиві рахунки недругів [9, с. 5]. Особливо виразним таке ототожнення було в період 1917—1921 рр.: Шевченкова постать стала компасом, що мав вивести на правильний шлях поміж історичними бурями та геополітичними вітрами, бо як «речник визвольних змагань стався він душею всеї України» [34].

І. Дзюба стверджував, що Т. Шевченка неможливо досягнути при однобічному підході: досліджуючи його життя і творчість, необ-

хідно сфокусувати увагу на взаєминах не лише із однодумцями, а й з ідеологічними опонентами задля цілісності контексту тогочасної політичної й культурної атмосфери. Такий погляд позначений універсалізмом, оскільки в будь-який період нашої історії ставлення до національного поета ідентифікувало ідеологічну орієнтацію різних партій. Тому пізнання ідей, співзвучних Шевченковим, та ідей, їм опозиційних, а також увесь «спектр поглядів, інтересів і настроїв, що в своїй сукупності й становили ту історичну реальність, в якій він був собою» [9, с. 5], можна розглядати не тільки в синхронному, а й у діахронному вимірі.

Якщо вже класичним став вислів, що історія української преси нагадує мартиролог, то подібне твердження не менш актуальне щодо самого митця: «В життю великих людей трудно знайти смутнішу біографію, ніж у Шевченка. І дитячий вік і молодість і ціле пізніше життя великого поета — то якийсь скорбний мартирольог без осьміху щастя, без радости буття, без найменшого просвітку на переді. Ще й тепер зла судьба повисла над ним: ні одна з пяти шкіл, що знаходиться тепер в Кирилівці, не має імени Шевченка. Нема школи Шевченка і в Моринцях». У вміщеній на сторінках часопису «Шлях» статті «В ріднім селі Т. Шевченка» зазначено, що навіть не збереглася хата, в якій народився і виріс поет: на місці згорілої будівлі поставлено на початку ХХ ст. своєрідний пам'ятник — млиновий камінь із отвором всередині і написом зеленою олійною фарбою, що тут була хата Шевченка: «То цілий символ. Ціле життя Тараса пригадувало млинський камінь, і як млинський камінь — воно було повне тертя, сіре, невідрадне» [6]. А цього року у Моринцях було зруйновано і стару чумацьку хату, що згадується у вірші «Якби ви знали, паничі...» [22] — цей факт засвідчує, що боротьба проти Шевченка триває і сьогодні. Цитована публікація була передрукована із львівського часопису «Неділя» 1911 р., однак такий історичний перегук засвідчував необхідність повернення до поета як до форми самопізнання. У статті П. Г. «Шевченко й освіта народу», теж опублікованій у «Шляху», наголошено, що однією з «заповідей», залишених нащадкам, був заклик до навчання як надійного шляху виходу з рабства, бо «тільки освіта дасть йому зброю в змучені руки за для боротьби зі своїми гнобителями» [24, с. 2].

Не випадково саме педагогічні видання, наприклад «Вільна Українська Школа», ставили постать поета на чільне місце у про-

цесі навчання та виховання нового покоління українців, свідчення чого — назви журнальних публікацій: «Матеріяли для шкільних ранків і вечірок в пам'ять Тараса Шевченка», «Біографія Шевченка в школі» С. Гаєвського, «Шевченко на лекціях літератури» О. Дорошевича, «Виховання емоціонально-образного мислення і твори Т. Шевченка» Л. Білецького, «Шевченко в галицьких школах» І. Ющишина та ін. Досвідчені вчителі аналізували важливі теоретичні питання й ділилися досвідом із колегами щодо організації літературних вечорів і театральних постанов під час шевченківських святкувань. Олександр Дорошевич, заторкуючи проблему різного розуміння завдань літератури з огляду на соціальні, національні, виховні чи естетичні пріоритети, пропонував власне трактування психології художньої творчості, опираючись на психолінгвістичну теорію Олександра Потебні, згідно з якою слово є прообразом поезії. Оскільки основною прикметою мови є її образність, тому «література, як і взагалі мистецтво... являється фактом людського мислення» і «цей тип мислення цілком одріжняється від прозаїчного» [11, с. 132]. Суб'єктивність розуміння, за О. Потебнею, полягає у співтворчості з митцем, тому, «коли ми читаємо, скажімо, поему Шевченка, ми переживаємо той самий творчий процес, що панував у душі художника в момент творіння (натхнення, горіння)» [11, с. 138]. Ці принципи у тісному зв'язку з принципом біографізму автор статті вважає підґрунтям вивчення творчості поета. Водночас Шевченко — поет національний, бо «в його творах можна знайти пожиточний матеріал для всіх верств і груп української нації» [11, с. 145].

Намагання опертися на ідеї Шевченка як на універсальний політичний заповіт засвідчує стаття М. Шаповала «Шевченко і самостійна Україна», опублікована 1918 р. на шпальтах щоденної газети «Відродження». Публікація була передруком майже однойменної брошури («Шевченко і самостійність України»), яка вийшла друком роком раніше. Специфічною рисою авторського бачення була інтерпретація постаті поета в релігійному й водночас тогочасному політичному контекстах: і як українського Христа, і як потенційного вояка в лавах вільних козаків чи січових стрільців. Зрештою, ці напрями інтерпретації не є полярними й мають певні точки дотику, адже Ісус теж виганяв батою торговців з Божого храму. Водночас

авторська позиція мотивована певною мірою активізацією антишевченківських виступів: на сторінках «Відродження» вміщено, зокрема, повідомлення про вимоги місцевої влади в деяких регіонах зняти портрети Шевченка й відновити погруддя царя Олександра II («Дезукраїнізація»).

Незважаючи на те, що українська державність була неодноразово офіційно проголошена урядами Центральної Ради, Гетьманату та Директорії, політичні реалії визначалися військовою перевагою на фронтах. Складність ситуації редакція київської газети «Нова Рада» ілюструвала віршем О. Олесь «Т. Шевченкові», в якому гостро відчутно контраст між ясністю поетової думки та політичними контрверсіями доби, відсутність чіткого політичного ідеалу незалежної держави, розмитого гаслами автономії та федерації: «Твій гнівний крик, як подих бурі, Прогнав би хмари і туман, І обернув би дні похмурі В блакитно-злотий океан». О. Олесь не декларує ідею державності, а трансформує її крізь колористику національного прапора, вбачаючи саме в Шевченкові українського Мойсея (хоча традиційно з Мойсеєм порівнювали І. Франка). Нерозуміння українськими політичними лідерами важливості моменту, коли на терези історії поставлено долю нації, а не політичні амбіції, згубний вплив традиційних міжусобиць виразно сформульовано в образі «вчорашніх прихвоснів-рабів», що стали «вождями беззямної юрби...» [23] й самочинно іменували себе пророками. Редакція «Нової Ради» інформувала про вшанування пам'яті поета («На повістці дня (Про могилу Т. Шевченка в Каневі)», «Від комісії по влаштуванню українського національного свята в честь Тараса Шевченка в с. Керелівці 22 мая», О. Л. «Справа будування в Києві пам'ятника Т. Шевченка»).

Будівництво пам'ятників національному генієві (на сьогодні в Україні та світі зведено близько тисячі ста монументів) було одним із важливих аспектів розвитку культури в період Визвольних змагань. Один із перших пам'ятників Шевченкові був відкритий 27 жовтня 1918 р. у м. Ромни на місці, де 1845 р. стояв намет поета. Ініціаторами спорудження монумента були роменські залізничники, автором — відомий скульптор Іван Кавалерідзе, родом із Сумщини. Збір пожертв на будівництво пам'ятника та його урочисте відкриття висвітлювали публікації місцевої газети «Народное Слово», перейменованої згодом у «Наше Слово». На урочистостях виступив полков-

ник Никифор Блаватний, що поклав вінок від імені гетьмана Павла Скоропадського та виголосив промову, в якій підкреслив пошану глави держави до національного генія: «Его Свѣтлость увѣренъ въ томъ, что недалѣко до того счастливаго дня, когда Украина, какъ суверенная держава займетъ надлежащее мѣсто между другими державами всего міра» [27].

У статтях Р. Незлобіна «Тарасъ Григорьевичъ Шевченко. 1816—1861», Ф. Узуна «Поэтъ-народникъ!» та Л. М-ов «Памяти Т. Г. Шевченко», вміщених на сторінках згаданих видань, подано короткий життєпис поета, розкрито обставини формування його світогляду та відзначено глибоко народний характер творчості. Газета також ознайомлювала читачів із спогадами Івана Тургенєва про Т. Шевченка, подавала короткий життєпис Івана Кавалерідзе та інформувала про шевченківські святкування на Роменщині. Життя і творчість Т. Шевченка аналізувалися у контексті культурного розвитку країни загалом та Сумщини зокрема: на думку редакції, необхідно активніше впроваджувати українську мову як державну, розвивати мережу «Просвіт» у регіоні з огляду на тривалу русифікацію української інтелігенції Наддніпрянщини, використовувати досвід галичан в організації роботи місцевих філій товариства.

Поезія як фактор політичного єднання народу виступає у статті М. Ч. «Тарас Шевченко і його народ»: «Ніде не можна знайти такого цементу, який би об'єднував цілі покоління, як у великій поезії, що йде з глибини життя народу». Водночас віра як запорука єднання людини із всесвітом є, на переконання автора, рушійною силою кожної національної поезії, рятівним колом у вирі політичного гноблення та, як наслідку, політичного занепаду. У своїх взаєминах із народом Т. Шевченко нагадував авторові Івана Хрестителя, який проповідував серед пустелі: «І такою пустинею, таким опустілим храмом був наш край — Україна в час, коли народився Шевченко». Однак, незважаючи на самотність, він вірив, «що нарід його воскресне... Що він, як той Прометей, повинен встати і понести до світової скарбниці свою долю культури, світа» [20]. Саме ця віра зуміла відродити рабські серця народу й піднести їх до гідності людини. Поданий під логотипом газети «Наше Слово» епіграф «І оживу, і думу вільною на волю з домовини воззову...» (саме ці слова було викарбувано на підніжжі пам'ятника в Ромнах) став лейтмотивом публікацій, у яких

ішлося про джерела і характер національного світогляду поета та вшанування його пам'яті (Л. Мо-в «Первый памятникъ Т. Г. Шевченко», Ст. Бой-Кот «Открытие памятника Т. Г. Шевченко (Впечатления)», М. М. «Талалаевська Волосна Народня Управа і памятник Народньому Поетові України Т. Г. Шевченкові в Ромні»).

Символічні образи, з якими асоціювалася Шевченкова постать, сягали корінням біблійних джерел (Мойсей, Іван Хреститель, Христос), античних традицій (Прометей) і водночас українських фольклорних образів (Кобзар). Сутність релігійного підґрунтя образу поета полягала передусім у його пророчому дарі: «Перше, що ми повинні зазначити, що рівного Тарасові Шевченкові поета не було на Українській землі і Бог його знає чи буде в майбутньому поет, котрий би став вище його? В цьому його перевага, немарніюча слава і вічна пам'ять доки стоїть Українська земля і доки буде лунати наша рідна мова і пісня». Ці слова з «Казання в день роковин смерти Тараса Шевченка» о. Петра Білона, опублікованого у «Проповідницькому Листку» — додатку до таборового часопису «Релігійно-Науковий Вістник», розкривають сутність універсалізму поета через поєднання глибинних народних духовних джерел («по плоті і духу брат нашого безталанного народу») і водночас високого інтелектуального та мистецького рівня («стояв на висоті розумового і естетичного розвитку всього освіченого світу взагалі і західно європейського з'окрема») [2, с. 18]. Автор прагнув у проповіді довести на основі вибраних із творів цитат відсутність антагонізму між поетом і Богом, адже твердження про богоборчі мотиви в поезії митця нерідко ставали приводом для гострих дискусій у пресі як Наддніпрянщини, так і Галичини, більш того, приводом для політичних спекуляцій. Основним аргументом щодо пророчого дару поета була ідея візійності: на думку о. П. Білона, Шевченко передбачав майбутні події, перш за все самостійність України, й ця внутрішня певність стала запорукою колективної віри в майбутню державність.

Питання «Шевченко і релігія», що викликало дискусії з кінця XIX ст., не менш актуальним було в 1917—1921 рр. Так, 1920 р. вийшла друком розвідка приват-доцента Кам'янець-Подільського університету М. Васильківського «Релігійність Шевченка на підставі його поетичних творів». Автор прагнув до комплексного аналізу задекларованої проблеми на основі ширшого інтерпретаційного

поля із включенням методологічної складової. Йдеться перш за все про взаємозв'язок між автором і його творчістю, наявність чи відсутність певної антагоністичності між ними («історія творчости зна приклади радикального розходження авторів з собою навіть у переважно суб'єктивних формах творіння»). Власне у Т. Шевченка, твердить М. Васильківський, такого розходження немає, він є зразком органічного поєднання об'єктивних і суб'єктивних моментів: «В «Кобзареві» ми охоплюємо безпосередньо саму душу поета, доторкуємось до найглибших її переживань, слухаємо найінтимнішу сповідь щирого серця автора» [6, с. 4]. Однак для цілісного розуміння релігійних переживань поета необхідно дати загальну характеристику його релігійної свідомості, «себ-то уявити головні категорії його релігійних настроїв, встановити певні напрямки релігійних шукань та засоби здійснення релігійної волі художника» [6, с. 6]. Ці напрями диференціюються як інтелектуальний (філософсько-богословський), чуттєвий (мистецько-естетичний) та етичний [6, с. 7], і саме останній, на думку М. Васильківського, домінує у Шевченка: центральною у його творчості є ідея правди, що набуває надприродного принципу й ототожнюється з імперативом «волі Божої».

Релігійна свідомість поета інтерпретується у двох вимірах — статичному та динамічному — як психологія примирення і рівноваги та психологія протесту й бунту, зумовлених вродженими психологічними особливостями та зовнішніми обставинами. Водночас саме емоціональність — домінантна риса характеру Шевченка — формує релігійну свідомість поета: «Цілком зрозуміло, коли людина, що керується в життю переважно голосом свого серця, зосереджує свою увагу на конкретному змістові власного досвіду. Переступити межі останнього, це вже визнача підняти на крилах думки, охопити дрібниці житьових подій та обставин в суцільності розумового синтезу. Інтелектуалізм, як метод такого об'єктивного, більш-менш абстрактного світогляду та світодіяння, є щось зовсім чуже Т. Г. Шевченкові» [6, с. 11—12]. Висновки автора розвідки щодо відсутності інтелектуалізму, як і теза про брак освіти не нові й культивувалися ще Михайлом Драгомановим, а також деякими російськими письменниками. Микола Глобенко спробував порахувати прочитані Шевченком книжки, і хоча не встиг закінчити цю працю, але залишив більше п'яти друкованих сторінок із переліком худож-

ніх творів і наукових розвідок, що свідчать про ерудицію поета [32, с. 55—56]. Цим питанням цікавився також А. Ніковський, який опублікував 1917 р. в «Книгарі» статтю «Бібліотека Т. Шевченка».

Натомість теоретичні висновки М. Васильківського щодо ідеї емоціоналізму суголосні із твердженнями інших українських учених, зокрема Г. Костельника, висловленими у книзі «Шевченко з релігійно-етичного становища», яка вийшла друком у Львові десятиліттям раніше. В основі авторської концепції — ідея «*rag exellence*» (домінуючої) чуттєвості Т. Шевченка, тобто серця як основи його генія. Г. Костельник убачав внутрішній дуалізм духовної сутності поета, його душевне роздвоєння як прояв суперечності між серцем і розумом, внутрішнім релігійним ідеалом та зовнішнім несправедливим світом, що й з'ясовує окремі різкі висловлювання поета аж до порушення християнської догматики, потрактовані з точки зору моралі як «прогрішення серця без участі розуму» [17, с. 3]. Подібної думки дотримувався і М. Васильківський: поставлені у «Кобзарі» питання породжені не пошуком відповіді, а емоційним зрушенням від почуття несправедливості: «Походження таких переживань, як і взагалі різних мотивів релігійної боротьби Т. Г. Шевченка, треба шукати в «безталанні невсипущім», на котре як на пряму причину своїх суперечок з Богом, посилається він сам... Драматизм Шевченкових змагань дуже нагадує релігійні контраверси книги Іова» [6, с. 17—18].

Ще через три десятиліття цю ж тему порушить Леонід Білецький: він видав 1949 р. розвідку «Віруючий Шевченко», наголошуючи, що така книга необхідна в час, коли офіційне радянське літературознавство активно пропагує міф про атеїзм Шевченка: «Шевченко був невіруючим і навіть безбожником і не національним поетом, а тільки поетом простих селян і робітників» [1, с. 3]. Л. Білецький подає історіографію питання, висвітлюючи погляди М. Грушевського, М. Драгоманова, Є.-Ю. Пеленського, І. Франка, Д. Чижевського, В. Щурата та інших на проблему релігійності поета, аналізуючи ж специфіку етапів формування світобачення Шевченка, як і М. Васильківський, опирається на ідею покликання: «Коли Шевченко усвідомив собі, що він є речником Божої правди на землі, що він іде служити своєму народові, як Божий Післанець, то з першого твору він і став Божу правду голосити» [1, с. 11].

Витоки тих ідеологічних деформацій, про які говорив Л. Білецький, варто шукати значно раніше: ім'я Шевченка, підняте як прапор національно-визвольних змагань, викликало занепокоєння у представників більшовицької ідеології. Вони розуміли, що боротьба з поетом-пророком приречена на поразку, свідчення чого — політика уряду царської Росії, тому намагалися йти іншим шляхом — адаптувати його ідеї до власної політичної програми. Така тенденція стає помітною вже 1918 р. Так, на сторінках газети «Прилуцька Думка» (у 1918—1919 рр. виходила як «Прилуцкая Мысль») наголошувалося: відродження української національної самосвідомості та культури нерозривно пов'язано з іменем Т. Шевченка. У редакційній передовиці відзначено роль щорічних шевченківських святкувань, адже гоніння на поета тривали усе його життя і не припинилися навіть після смерті: «Но насилія не въ силахъ были убить память о великомъ челоѣкѣ, который теперь возрождается къ новой жизни» [26]. Усе ж тут помітне ретушування національних моментів і зосередження уваги на моментах соціальних: Т. Шевченко як син кріпака висловлював інтереси найбідніших суспільних прошарків. Тож якщо 1914 р., в період тотальної заборони святкування 100-ліття з дня народження поета, «манифестанти разгонялись нагайками», то 1919 р. начебто «вся культурная Россія праздновала годовщину смерти величайшего украинского гения Тараса Григорьевича Шевченко» [25]. Таке твердження хоча й дискусійне, однак засвідчує нові вектори у ставленні до Т. Шевченка та його культури.

Соціоцентричну тенденцію у шевченкіані періоду 1917—1921 рр. розвивали публікації газети «Селянська Біднота», що виходила в Харкові як офіційний орган ЦК КП(б)У. Третій номер часопису за 1920 р. був шевченківським і містив, зокрема, статтю Дмитра Мануїльського «Поет — наймитів і бідноти». Автор вважає невинуватим, що ім'я Тараса Шевченка як найвідомішого українського письменника прагнуть привласнити різні політичні сили: «Наша петлюровська чорна сотня хотіла з великого народного поета зробити прапор дикого націоналізму» і начебто навіть використати для єврейських погромів. Натомість об'єктивною, на його думку, була б інтерпретація Шевченка як поета бунту наймитів і бідноти: «В нашій радянській республіці він би зобачив початок братерської єдності робітників всього світу» [21]. Тож трактування

поняття «братерство» виключно в аспекті класової солідарності не лише реформувало, а й деформувало «лінію фронту» в боротьбі як за історичне коріння, так і за історичну перспективу нації. Характерною рисою згаданої статті (як, зрештою, публікацій більшості радянських пресових видань того часу) були численні мовні покручі (як-от «говор могил», «сідога Дніпра»), які свідчили, що автори не є носіями української мови, тому й спроби монополізації ними шевченкового спадку не мали жодного підґрунтя, окрім суто ідеологічного. Національні моменти у творчості Шевченка зведено тільки до критики російського царату. Серед інших публікацій — «Тарас Григорьевич Шевченко», Н. Ф. «Поэт свободной Украины», вірш Н. Червонного «Там, где высокая гора... (на могилу Тараса Шевченко)». Під логотипом газети вміщено гасло «День великого співця-кобзаря, борця за визволення трудової України».

Подібну ідеологічну тенденцію мали шевченківські матеріали, опубліковані на шпальтах інших радянських офіційних видань, наприклад статті Семена Комісаренка «Т. Г. Шевченко — поет трудового люду (До дня 59 роковин смерті)» та Франченка «Поэт обездоленных (Памяти Тараса Григорьевича Шевченко)» в газеті «Одесский Коммунист». Як зазначала в інформаційних повідомленнях редакція львівської газети «Рідний Край», організоване в Одесі 1920 р. святкування «большевики намірилися використати для своїх брудних, агітаційних цілей», натомість воно стало «великою нестримною демонстрацією проти червоного режиму, відруховою маніфестацією населення і війська на річ своєї народної демократичної держави» [33]. Зрозуміло, що подібних відомостей у самому «Одесском Коммунисте» не друкувалося.

Справедливість цитованих слів засвідчують статті та замітки, вміщені в іншому одеському виданні того часу — журналі «Наша Кооперация», третій номер якого за 1920 р. вийшов із присвятою «Світлій пам'яті генія українського народу Тараса Шевченка». Окрім «Заповіту» та «Послання до мертвих і живих і ненароджених...», редакція опублікувала статті В. Дудича «Тарас Шевченко (1861 — 20 лютого 1920)», Л. Юркевича (підп.: Юр. Стрижавський і Причепи) «Співець кривди і любови» та «Язык Шевченка», Н. П. «Шевченко и Кирилло-Мефодиевское Общество», Ів. Личка «Шевченкова Марія», Н. «Изъ цензурныхъ гонений на Шевченка», «Свято Шевченка в Одесі».

Ідеї, думки й ідеали «відкрили нашому пригнобленому народові затуманені очі. Вони воскресили і підтримали дух народу — дали йому міць і силу натхнення для національної боротьби» [8, с. 1], — наголошувала редакція таборового часопису «Око» в передовиці, присвяченій 60-річчю з дня смерті митця. На першій сторінці ювілейного числа, датованого 10 березня, вміщено оригінальну інтерпретацію відомого автопортрета Шевченка, інші публікації теж ілюстровано (автор не вказаний). Оскільки часопис виходив у таборах для військовополонених і був розрахований на аудиторію читачів, багато хто з яких не знав української мови, історії та літератури, публікації ювілейного числа в популярній формі ознайомлювали з біографією поета, окреслюючи основні життєві етапи, зокрема перебування на засланні, формування творчої особистості, причини уособлення в образі Кобзаря. Адже саме Т. Шевченко силою свого поетичного слова утвердив право народу на власну державність, а його сміливі докори Москві кличуть ставати в ряди нових борців за свободу.

Процес розвитку та еволюції Шевченкового культу вимагав термінологічного окреслення самого поняття. Так, у статті «Шевченкові роковини», що побачила світ у «Ділі» 1909 р., зазначено: «Культ Шевченка, як в загалі культ великих людей у свідомих суспільностях, не має в собі нічого з ідолопоклонства: не тому поклоняємося Шевченковим ідеям, що вони Шевченкові, тільки тому клонимося перед особою Шевченка, бо він є висловом поривів і змагань наших на шляху людськості «настрічу сонцю золотому». І в тім власне лежить запурука безсмертності Шевченка, що його твори все будуть висловом поривів і змагань до правди і добра, до свободи і братерства» [36]. Така дефініція засвідчує етимологічну спорідненість понять «культ» і «культура». Десятиліттям пізніше на сторінках іншого львівського часопису, соціал-демократичної газети «Вперед», було опубліковано статтю Володимира Дорошенка «Великий Революціонер (В 60-ті роковини смерті Шевченка)», у якій наголошено, що культ, який виявляється у щорічних святкуваннях і зростає з року в рік, «не примха, не випадок, не ставання на котурни... не націоналістичне крутіство, а дійсне почитання, що має правдиво релігійний характер» [12]. Т. Шевченко, на думку автора, не тільки письменник, а й біблійний пророк: біблійний не у

буквальному сенсі, він — автор «євангелія боротьби» трудового народу, борця за вільну сім'ю «без холопа і пана».

В. Дорошенко ставить поряд постаті Шевченка та Франка як духовних учителів українців, що один одного доповнюють і пояснюють. Подібну думку висловить кількома десятиліттями пізніше Дмитро Павличко: Т. Шевченко народив, а І. Франко виховав українську націю. Однак для В. Дорошенка спорідненість між обома митцями полягала перш за все у їх «пролетарськості»: «І як багато спільного в поезії обох цих мужів, синів пролетарів, що й самі цілий вік бідували й терпіли як пролетарі! Який однаковий їх дух, цілий напрям їх поезії, їх писань загалом!» [12]. Ідеологічна за сутністю теза, в якій відчувається внутрішній конфлікт з ідеєю соборності нації, аргументується на основі цитат із творів обох поетів, у яких насправді поняття нової вольної сім'ї та нового братерства означали національну єдність.

Святкування 1921 р. 105-ліття з дня народження і 60-ліття з дня смерті Т. Шевченка дало привід порівняти історію України від часу «глухої, похованої й глибоко в царських льохах замурованої Волі Українського Народу», який немов невільник «плаче на вавилонських ріках колишньої більш щасливої долі», з новітньою добою, коли великий порив спричинив епохальні зміни в житті нації, сконцентрований історичний досвід у боротьбі за свободу. Роки Визвольних змагань мали апокаліптичний характер: «Не думали ми, що наш глибоко відчутий спомин, що наша тиха дума, що наша сердешна згадка нестиметься на високу Канівську могилу через голоси вогню і крові, через дві ворожі лінії, через ряди озброєних борців, наслідком яких стали нові прикордонні стовпи, що відмежовували від тих, разом з якими творимо одну велику Націю» [7], — зазначала редакція часопису «Вперед».

Якщо для українців, що перебували на етнічних землях України в період Визвольних змагань, ім'я Т. Шевченка було символом безкомпромісності в боротьбі за власну державу, то для українських емігрантів воно асоціювалося також з ідеєю збереження національної ідентичності в чужомовному середовищі, згідно з поетовим висловом, що став афористичним, «і чужому научайтесь, й свого не цурайтесь» [35, с. 260]. У статті «Памяти Тараса Шевченка на еміграції», опублікованій на сторінках часопису «Канадійський Ранок»

1921 р., картині колишньої козацької звитяги протиставлено рабську покiрність крiпакiв як трагедiю землi, «де спала давня слава i воля». Інша грань протиставлення охоплює й бiблiйнi паралелi: Христос народився у бiдному вертепi, однак його дух i слово пiднялися над усiма соцiальними верствами, зобов'язавши їх до виконання Божих заповiдей, а Т. Шевченко «родився iз самого спода соцiальної пiра-мiди», однак став «великим апостолом Правди i Науки». Тож для українця Чернеча гора в Каневi, неначе Голгота для християнина, сяйво з якої поширюється на всю Україну й за океан: «Той культ Шевченка є найживiшим, могутнiм джерелом, з якого ми черпаємо лiк для нашої душі, лiк для наших партiй та партiйок. Пiд тим великим покровом його слiв повиннi ми згуртуватися, забувши за всi ворожнечi та мiжусобицi» [18].

Причини полiтичних мiжусобиць були як внутрiшньопсихологiчними, так i зовнiшньополiтичними, бо подiбно як колись Москва пiдмовляла українцiв проти полякiв, а поляки «тягнули Конашевича пiд Москву», так i сьогоднi український народ б'ється помiж цими «супротивними скелями», — вiдзначав Богдан Лепкий у статтi «Тарас Шевченко (В 60 роковини Його смерти)». У цiй статтi, опублiкованiй у нью-йоркському журналі «Базар» 1921 р., помiтне ширше iсторичне узагальнення. Витоки полiтичних конфлiктiв, на думку автора, залишаються незмiнними упродовж столiть, бо лише вбрання змiнилося з часiв козаччини на модерне. Втягнута в полiтичнi контрoверсiї Першої свiтової вiйни, Україна не в станi була захистити себе перед навалою чисельнiших ворожих армiй, тому «нiколи ще не святкував український народ поминкiв свого найбiльшого поета в таку чорну годину, як нинi» [19, с. 9].

На противагу досвiду полiтичного протистояння помiж нацiями публiкацiї часопису «Украинско-български прѣгледъ», що виходив у Софiї, актуалiзували iсторичнi традицiї спiвпрацi мiж рiзними слов'янськими народами: як участь самого Т. Шевченка в Кирило-Мефодiївському братствi, так i подальшу реалiзацiю iдеї культурного зближення слов'ян. Прикладами такої спiвпрацi були, зокрема, дружнi взаємини мiж видатними слов'янськими науковцями та митцями. Редакцiя часопису, що ставила за мету ознайомити болгарського читача з iсторiєю України й тогочасним українським суспiльно-полiтичним i культурним життям, 1920 р. присвятила

окремий номер творчості Т. Шевченка. Відкриває його репродукція портрета поета і текст «Заповіту» українською мовою (у примітках подано переклад болгарською мовою окремих слів). Про характер цього програмного вірша та його місце у поетичній спадщині Т. Шевченка йдеться у статті Д. Страшимирова «Зав'їтъ» на Шевченко». Цікаві біографічні факти, зокрема участь поета в Кирило-Мефодіївському братстві, вплив його творчості на болгарських митців і переклади творів болгарською мовою висвітлювали публікації: «Т. Г. Шевченко. Автобиографична б'їл'їжка», А. Шульговський «За Т. Г. Шевченко. 1840—1961 год», М. Балабанов «Тарась Шевченко и н'їкои наши писатели пр'їди освобождението», Л. Іхчїев «Влиянието на Шевченковата поезия върху творчеството на Райко Жинзифовъ», Д. Шелудько «Б'їлгарски пр'їводачи на Шевченко», «Кирило-Методиевското братство». В останній статті з'ясовано історичні підстави програми братства, «романтизм» якої полягав в ідеалізації демократичних традицій козацького устрою та української Церкви: «Братство також ідеалізувало демократизм давньої української Церкви, представники якої обиралися усім народом, її демократичний та республіканський лад на противагу новому чужоземному духовенству слухняному світській владі» [14]. Високий культурний рівень урочистостей, що відбулися у Софії з нагоди дня народження українського поета, засвідчували інформаційно-хронікальні матеріали про життя української громади в Болгарії та надрукована у часописі промова Івана Шишманова («Тарась Шевченко: Р'їчь за 59 годишнината отъ смертъта на поета» Софийско Внено събрание 21.ІІІ.920 г.»; ін.).

Міжслов'янська співпраця мала характер як особистих взаємин, так і наукового інтересу. Відомий хорватський учений-славїст Вартослав Ягіч опублікував у пресі статтю, де розкриває основні положення розвідки про Т. Шевченка шведського вченого й письменника Альфреда Антона Єнсена, дійсного члена НТШ та Українського наукового товариства в Києві. Ця праця була перевидана 1921 р. у Львові українською мовою п. н. «Житє поета». Часопис «Дїло» вмістив 1917 р. публікацію «Проф. Ягіч про Шевченка», де подано український переклад статті хорватського вченого про згадану працю А. А. Єнсена, яка, незважаючи на назву, не є суто біографічним дослідженням, а порушує ширше коло питань: подає

відомості з історії України та всебічний літературознавчий аналіз творчості українського митця, що його шведський дослідник ставить у «перший ряд великих славянських поетів» [28].

Взаємини Т. Шевченка з польськими культурними діячами висвітлюють публікації львівського часопису «Рідний Край», видавці якого прагнули у складній політичній ситуації пом'якшити бойкот українцями будь-яких форм співпраці з поляками, оголошений після незаконної окупації території Східної Галичини. У редакції видання працювали як чільні співробітники колишні молодомузівці Сидір Твердохліб і Михайло Яцків, що дорого заплатили за ігнорування спільної національно-політичної позиції: С. Твердохліб був убитий членами УВО 1922 р. за участь у виборах до польського Сейму й пропагування законності польської влади в Галичині; М. Яцків пережив багаторічний бойкот як письменник. І на Наддніпрянщині, і в Галичині, зазначено у статті «Шевченко в сучасній добі», традиційною стала тенденція залучення Т. Шевченка до тієї чи іншої партії, що деформує образ поета-мислителя. Незважаючи на подібні зауваження на адресу інших видань, редакція «Рідного Краю» теж акцентувала саме ті грані біографії митця, які узгоджувалися з її ідеологічною програмою. Особливу увагу звернено на співпрацю поета з Броніславом Залеським, Зигмунтом Сераковським, Едуардом Желіговським (псевд. Броніслав Сова), на той факт, що піаніст Антон Контський «акомпанював Шевченкови до співу українських пісень» [34], на імена польських авторів, книги яких читав Т. Шевченко. Тож, твердить редакція, поет не був ворогом польського народу, а лише боровся проти царизму, «церковного византиїства» й польських панів-магнатів, які визискували народ. Такий висновок майже суголосний із заявами російських соціал-демократів (згодом — більшовиків), що Т. Шевченко не вважав російський народ ворогом України, хоча й виступав проти царського самодержавства та поміщиків.

Револьюційний пафос доби Визвольних змагань детермінував процес переосмислення ідеологічних, естетичних і етичних канонів. Тож постать Шевченка, творчість якого синтезувала основи національного етосу, не могла не стати об'єктом цього процесу. Одним із перших заманіфестував його відомий вислів Михайля Семенка «Я палю свій Кобзар», інтерпретація якого була доволі неоднознач-

ною. Так, у статті «Шевченко й Українські футуристи», опублікованій на сторінках згаданого вже «Рідного Краю», М. Половчанський стверджував, що М. Семенко не заперечував культу поета взагалі, а лише вбачав факт розриву із мистецькою традицією. Футуризм був проявом революційності в мистецтві, декларацією принципово нових естетичних орієнтирів, тому «аж тепер стало ясным, що Семенко палив «не... «Кобзаря» і не святе ім'я Пророка, а ту гнилу рутину, що його безсильні послідовники створили в нашій мистецтві, — отруїли суть, душу нашої культури» [25].

Таке трактування було радше винятком, аніж правилом, свідчення чого — коментар В. Коряка у статті «Шевченко в поколіннях»: цитуючи інший вислів поета-футуриста — «нині Шевченко є під моїми ногами», він зауважив, що нова генерація митців «зліквідувала культ Шевченка». Ця та низка інших публікацій спеціального ювілейного видання «На 60-ті роковини смерті Т. Г. Шевченка», що вийшло як додаток до № 39 «Вістей ВУЦВК», пропонували різновекторний спектр оцінки творчості митця. В. Еллан-Блакитний у статті «Шевченко сучасности», дискутуючи питання сутності культу, стверджував, що творчість митця є актуальною лише для вивчення її в курсі історії літератури, бо «як поет — Шевченко для сучасности — великий пережиток, прекрасний анахронізм, хоча багато чого і по цей час зберігло свою свіжість, безпосередню близькість і глибину повного змісту» [3]. І якщо В. Коряк протиставляв процес формування світогляду поета як синтез досвіду попередніх поколінь («Вже в цьому виявився онук гайдамацький, нащадок активного учасника української жакерії!» [16, с. 1]) класовим пріоритетам («Це була любов не до України «взагалі», а до упокореного, експлуатованого народу» [16, с. 2]), то В. Еллан-Блакитний взагалі виступав проти канонізації поета як борця, ідеолога революційного пролетаріату — своєрідного «комуністичного святого» [3]. Таким чином, новий соціоцентричний канон мав уже на момент становлення і прихильників, і опонентів у межах одного ідеологічного простору. Саме тому в згаданому додатку до «Вістей ВУЦВК» ще могла бути опублікована поруч із розвідками В. Коряка й В. Еллана-Блакитного стаття М. Сумцова «Вплив Шевченка (переважно на письменників)», в якій постать поета, що стоїть над Україною, наче сонце, інтерпретовано в контексті традицій української духовної

спадщини: «І все це оточено проміннями суто народнього світогляду і саме народнього почуття, цілий світ, в якому щільно переплутані віки, старе й нове життя, історія і дійсність» [30, с. 3].

Хоча переважна більшість шевченківських публікацій у пресі 1917—1921 рр. — це публіцистичні та інформаційні матеріали, все ж на сторінках тогочасних часописів було опубліковано й низку наукових розвідок. Зокрема, у журналі «Наше Минуле» — матеріали Д. Багалія «Нові джерела про Кирило-методіївське брацтво», у «Літературно-Науковому Віснику» — статті О. Грушевського «З плянів та думок Кирило-методієвського брацтва. Пляни видань», «Невільницький цикл Т. Шевченка (1847 р.)», М. Мочульського «Михайло Щепкин і Тарас Шевченко», у «Записках Наукового Товариства імені Шевченка» — Я. Гординського «Т. Шевченко і Ж. Красінський», у «Шляхах Мистецтва» — І. Айзенштока «До тексту Шевченкових творів». Ці публікації, побіч фундаментальних студій, сприяли розвитку шевченкознавства, висвітлюючи окремі грані життя і творчості митця, його взаємини з іншими творчими особистостями, вплив на подальший розвиток різних сфер мистецького життя в Україні. Не випадково С. Дрімцов у статті «Елементи народнього стилю в творчості М. В. Лисенка (До 80 роковин народження)», опублікованій у «Шляхах Мистецтва», стверджував, що «М. Лисенко в музиці се з'явище таке ж саме, як Т. Шевченко в літературі» [13, с. 55]. Доволі вичерпний огляд книжкових і пресових шевченківських публікацій подає В. Дорошенко в бібліографічній розвідці «Шевченкознавство за останнє десятиліття: 1914—1924» (Львів, 1925).

Численні інформаційні матеріали про шевченківські святкування у різних регіонах України могли би стати окремим предметом дослідження, бо засвідчують глибинне проникнення поетових ідей у всі сфери життя українського народу. Неможливо подати назви усіх видань, у яких вміщено замітки й повідомлення про літературні вечори, пожертви на впорядкування могили поета чи будівництво пам'ятників. Іноді публікації, що стосувалися шевченківських святкувань, опосередковано торкалися глибших історичних і суспільних колізій. Так, у газеті «Извѣстія Нѣжинскаго Общественнаго Комитета» 1917 р. йдеться про заяву артистів єврейського театру зі звинуваченням «свідомих українців», зокрема гімназистів, які начебто в день панахиди по Шевченкові побили їх і розгромили

театр. Для з'ясування обставин інциденту в Ніжині було створено спеціальну комісію, яка дійшла висновку, що насправді конфлікт виник не в день панahiди, а раніше, і що самі актори театру побили гімназистів, а не навпаки [10]. Засуджуючи спроби деяких місцевих політиків використати подію для антиукраїнської агітації, Іван Ковалевський наголошував у замітці «Хулиганство или провокація?»: «Сором цей і бруд на вас і на дітях ваших, наша ж велика національна ідея, як сяла, так і сятиме віками чистим, нестерпучим для ваших очей огнем» [15]. Шевченківські дні сприяли стихійному єднанню українців по обидва боки Збруча: інформаційні повідомлення хронікальних рубрик зберегли також розповіді про урочистості в березневі дні 1920 р. у Роздільній — залізничному вузлі на Житомирщині, де на той час перебувало багато галичан. Сцену, збудовану в залізничному депо, було прикрашено плакатом «Браттям Придніпрянцям-Галичанам» і малиновим прапором Тернопільського запасного куреня з левом та синьо-жовтими стрічками, а місцеві школярі декламували вірші після вистави львівського Українського театру [33].

Шевченкіана у пресі 1917—1921 рр. засвідчує, що складний процес самоусвідомлення нації тривав одночасно з процесом усвідомлення нацією поетового заповіту. І хоча за кілька років після поразки визвольних змагань образ Кобзаря — борця проти панів-експлуататорів, агеїста й інтернаціоналіста — запанує як офіційний в українській літературі та науці на кілька десятиліть, усе ж нові етапи боротьби за незалежність України, пов'язані з діяльністю УПА, шістдесятників і, зрештою, державним відродженням України, підтвердять пророчість слів поета: «Встане правда! Встане воля!». Переддень двохсотлітнього ювілею з дня народження Т. Шевченка додає «непохитної віри», що назва статті «Вістника Союзу визволення України» 1917 р. — «Невиповнений «Заповіт» — нарешті стала неактуальною.

1. Білецький Л. Віруючий Шевченко / Леонід Білецький. — Вінніпег, 1949. — 30 с.
2. Білон П. Казання в день роковин смерті Тараса Шевченка / свящ. П. Білон // Проповідницький Листок : додаток до «Релігійно-Наукового Вістника». — 1923. — № 3. — С. 18—20.
3. Блакитний В. Шевченко сучасности / В. Блакитний // На 60-ті роковини смерті Т. Г. Шевченка : додаток до № 39 «Вістей». — 1921. — № 39. — С. 1.

4. В 58-і роковини смерти Тараса Шевченка // Шлях. — 1919. — Ч. 4. — С. 1.
5. В ріднім селі Т. Шевченка // Шлях. — 1919. — Ч. 4. — С. 3.
6. *Васильківський М.* Релігійність Шевченка на підставі його поетичних творів / М. Васильківський. — Кам'янець на Поділліу, 1920. — 34 с.
7. Великі Роковини // Вперед. — 1919. — Ч. 75. — С. 1.
8. 10 березня 1920 // Око. — 1920. — Ч. 7. — С. 1—2.
9. *Дзюба І.* Тарас Шевченко: життя і творчість / Іван Дзюба. — К., 2008. — 718 с.
10. Докладъ слѣдственной комиссіи о происшествіи въ Шевченковскомъ саду 16 апрѣля // Извѣстія Нѣжинскаго Общественнаго Комитета. — 1917. — № 24. — С. 3—4.
11. *Дорошевич О.* Шевченко на лекціях літератури / Ол. Дорошевич // Вільна Українська Школа. — 1918. — № 7. — С. 130—145.
12. *Дорошенко В.* Великий Революціонер (В 60-ті роковини смерти Шевченка) / Вол. Дорошенко // Вперед. — 1921. — Ч. 14. — С. 1.
13. *Дрімцов С.* Елементи народнього стилю в творчості М. В. Лисенка (До 80 роковин народження) / С. Дрімцов // Шляхи Мистецтва. — 1922. — Ч. 2. — С. 51—56.
14. *Ихчиевъ Л. Д.* Влиянието на Шевченковата поезия върху творчествомъ на Райко Жинзифовъ / Любенъ Д. Ихчиевъ // Украинско-български прѣгледъ. — 1920. — Брой 12. — С. 108—109.
15. *Ковалевський І.* Хулиганство или провокація? / І. Ковалевський // Извѣстія Нѣженскаго Общественнаго Комитета. — 1917. — № 12. — С. 3.
16. *Коряк В.* Шевченко в поколіннях / В. Коряк // На 60-ті роковини смерти Т. Г. Шевченка : додаток до № 39 «Вістей». — 1921. — № 39. — С. 1—2.
17. *Костельник Г.* Шевченко з релігійно-етичного становища: критична аналіза / Гавриіл Костельник. — Львів, 1910. — 32 с. — (Бібліотека «Ниви»; ч. 15).
18. *Купченко В.* Памяти Тараса Шевченка на еміграціі / Вол. Купченко // Канадійський Ранок. — 1921. — Ч. 32. — С. 5.
19. *Лепкий Б.* Тарас Шевченко (В 60 роковини його смерти) / Богдан Лепкий // Базар. — 1921. — Ч. 6. — С. 9—14.
20. *М. Ч.* Тарас Шевченко і його народ / М. Ч. // Наше Слово. — 1918. — № 16. — С. 2.
21. *Мануїльський Д.* Поет — наймитів і бідноти / Д. Мануїльський // Селянська Біднота. — 1920. — № 3. — С. 2.
22. Напередодні річниці Кобзаря черкаський губернатор знищив 200-літню пам'ятку у Моринцях [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://>

- ridna.ua/2013/10/naperedodni-richnytsi-kobzarya-cherkaskyj-hubernator-znyschuv-200-litnyu-pamyatku-u-moryntsyah/.
23. *Олесь О.* Т. Шевченкові / О. Олесь // Нова Рада. — 1918. — № 32. — С. 2.
  24. *П. Г.* Шевченко й освіта народу / П. Г. // Шлях. — 1919. — Ч. 4. — С. 1—2.
  25. *Половчанський М.* Шевченко й Українські футуристи / М. Половчанський // Рідний Край. — 1921. — Ч. 52. — С. 3.
  26. Прилуцкая Мысль. — 1918. — № 11. — С. 1.
  27. Приездъ представителя пана гетмана на открытіе памятника Т. Г. Шевченко // Наше Слово. — 1918. — № 16. — С. 3.
  28. Проф. Ягіч про Шевченка // Діло. — 1917. — Ч. 23. — С. 1.
  29. *Сахаренко.* Не забудьмо помянути / Сахаренко // Рідне Слово. — 1918. — Ч. 11. — С. 1.
  30. *Сумцов М.* Вплив Шевченка (переважно на письменників) / М. Сумцов // На 60-ті роковини смерті Т. Г. Шевченка : додаток до № 39 «Вістей». — 1921. — № 39. — С. 3—4.
  31. *Фосняк М.* Повстанці — наслідовники Шевченка / Максим Фосняк // Рідний Край. — 1921. — Ч. 52. — С. 2.
  32. *Чуб Д.* Живий Шевченко : біогр. та літературозн. оповіді / Дмитро Чуб. — К., 1994. — 141 с.
  33. Шевченківські дні на Україні. Март 1920 року // Рідний Край. — 1921. — Ч. 52. — С. 4.
  34. Шевченко в сучасній добі // Рідний Край. — 1921. — Ч. 53. — С. 1.
  35. *Шевченко Т.* Кобзар / Тарас Шевченко. — К., 1985. — 621 с.
  36. Шевченкові роковини // Діло. — 1909. — Ч. 53. — С. 1.

Роман Бліхарський

СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ
НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ «ВІСТИ ВУЦВК» (1922—1923 рр.)

Коротко розглянуто становище радянської преси під час лібералізації більшовицького режиму. Досліджено концептуальну основу висвітлення авторами газети «Вісти ВУЦВК» специфіки соціокультурного середовища періоду впровадження нової економічної політики.

Ключові слова: нова економічна політика, техніка, пропаганда, Пролеткульт, непман, «ловкач».